

Training Effective Social and Communication Skills in Reducing Adolescents' High-Risk Behaviors

(Case Study: Adolescents of Reformatory School of Kerman)

Neda Fadaee¹

GholamReza Jafarinia (Ph.D.)²

Moloud Keykhosrovani (Ph.D.)³

Abstract

The purpose of this study was to investigate the effect of social and communication skills training in reducing high-risk behaviors of adolescents in Kerman in 2020-2021. The statistical population of this study was the adolescents of Kerman reformatory school, whose number is 43 people who were tested using quantitative sampling method with quasi-experimental research method. All subjects were pre-tested using the high-risk behaviors questionnaire and after teaching social and communication skills to the experimental group, which consisted of 22 people, the post-test was performed. Data were analyzed using MANCOVA index in SPSS 21 software. The results of the hypothesis test showed that social and communication skills training was effective in reducing violent behaviors of adolescents in Kerman reformatory school. This means that the F-ratio was 9.25 with 95% confidence.

Keywords: *Social Skills, Communication Skills, Violent Behaviors, Adolescents of Reformatory School.*

-
1. PhD Student in Sociology, majoring of social issues of Iran, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran, Rose.fadaee@gmail.com
  2. Correspondent Author: Associate Professor, Department of Social Sciences, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran, Jafarynia_reza@iaubushehr.ac.ir
  3. Assistant Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Bushehr Branch, Bushehr, Iran, Molood.Keykhosrovani@gmail.com

آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی مؤثر بر کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان

(مطالعه مورد: نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر کرمان)

ندا فدایی، دکتر غلامرضا جعفری نیا

دکتر مولود کیخسروانی*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۲۳

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان شهر کرمان در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ است. جامعه آماری این تحقیق نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر کرمان بودند که تعداد آنها ۴۳ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری همه‌شماری با روش تحقیق نیمه‌تجربی مورد آزمون قرار گرفتند. تمام آزمودنی‌ها با استفاده از پرسشنامه رفتارهای پرخطر مورد پیش‌آزمون قرار گرفت و بعد از آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی به گروه آزمایش که شامل ۲۲ نفر بودند، پس‌آزمون انجام شد. با استفاده از شاخص مانکوا در نرم افزار اسپس پی اس اس ۲۱ به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد. نتایج آزمون فرضیات نشان داد آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی بر کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر کرمان مؤثر بوده، یعنی نسبت F با اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۹/۲۵ بوده است.

کلیدواژه‌ها: مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های ارتباطی، رفتارهای خشونت‌آمیز، نوجوانان کانون اصلاح و تربیت.

. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

Rose.fadaee@gmail.com

. نویسنده مسئول: دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

Jafarynia_reza@iaubushehr.ac.ir

. استادیار گروه روانشناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

Molood.Keykhosrovani@gmail.com

مقدمه

نوجوانی دوره‌ای از رشد است که با تغییرات سریع جسمانی، روانی، اجتماعی و فرهنگی همراه است. الگوهای رفتاری که در این دوره شکل می‌گیرند، آینده فرد را به شدت تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. به همین دلیل، برخی از مشکلات رفتاری ایجاد شده در این برهه، در دوره‌های بعدی زندگی خود را به صورت ویژگی‌هایی پایدار نشان می‌دهند (احمدی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴). دوره نوجوانی به دلیل خودمختوری و عدم درک صحیح نوجوان از رفتارهای خود، مرحله مهمی برای شروع رفتارهای پرخطر محسوب می‌شود (هان^۱ و دیگران، ۲۰۱۲). اریکسون^۲ بیان می‌کند که نوجوانی دوره‌ای است که فرد باید با بحران هویت خود مواجه شود و آن را حل کند؛ یعنی زمانی که فرد به ادغام عقاید درباره خود و اینکه دیگران چه تصویری از او دارند، می‌پردازد و در نتیجه، تصویری منسجم و با ثبات از خود می‌سازد (شولتز^۳، ۱۳۹۸: ۲۵۷). در این دوره ممکن است خطراتی همچون همنشینی با همسالان بزهکار و انجام دادن رفتارهای پرخطر، نوجوانان را تهدید کند. دوران نوجوانی از ادوار پر اهمیت در فرایند رشد آدمی محسوب می‌شود و قدم گذاردن به این دوره، معمولاً با بلوغ آغاز می‌شود (مک کالی^۴ و همکاران، ۲۰۱۶). شکوفایی غریزه جنسی، تثبیت و تحکیم علایق و منافع شغلی و اجتماعی و میل به آزادی و استقلال از ویژگی‌های مهم این دوره است (هنبرگر^۵ و دیگران، ۲۰۱۶). در نتیجه، زمینه‌گرایش به انحرافات اجتماعی، از جمله رفتارهای پرخطر در آنها فراهم می‌شود (براون^۶ و همکاران، ۲۰۱۵).

مطالعات جهانی نشان داده‌اند که اغلب رفتارهای پرخطر در سنین قبل از ۱۸ سالگی آغاز می‌شوند و رفتارهایی، شامل مصرف سیگار، الکل و مواد مخدر را دربر می‌گیرند (آل مهامدی^۷ و دیگران، ۲۰۱۱). وجدانی به نقل از توماس می‌گوید: پژوهش‌های انجام شده در ایران نیز بیانگر شیوع رفتارهای پرخطر، مانند مصرف سیگار، قلیان، الکل و مواد مخدر در بین نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ سال هست (وجدانی، ۱۳۹۷: ۱۱۳۹). مسئله مهم مورد توجه جامعه‌شناسان، نظم و انسجام اجتماعی

1. Han
2. Erikson
3. Sholtz
4. McCauley
5. Henneberger
6. Brown
7. El Mhamdi

است. اما باید این واقعیت را در نظر داشت که همیشه همه افراد جامعه با هنجارهای اجتماعی که موجود نظم اجتماعی هستند، هم‌نوا نمی‌شوند و مرتکب رفتار انحرافی خواهند شد (احمدی، ۱۳۹۴: ۵۳). یک عمل زمانی انحراف تلقی می‌شود که به لحاظ اجتماعی، رفتار انحرافی^۱ تعریف شده باشد و فرهنگ عمومی جامعه، این عمل را انحراف^۲ دانسته، افرادی را که مرتکب چنین عملی شده‌اند، مجازات کند (احمدی، ۱۳۹۶: ۶). انحراف اجتماعی^۳ را غالباً رفتاری می‌دانند که برخلاف وفاق جامعه است و آن را عدم هم‌نوایی با یک هنجار یا مجموعه‌ای از هنجارهای مورد پذیرش اکثریت اعضای جامعه تعریف کرده‌اند. بنابراین، از دیدگاه جامعه‌شناسی انحرافات، انحراف اجتماعی پیوستاری از رفتار است که هم به تخلف از قانون نظیر قتل و اختلاس و هم به تخلف از هنجارهای اجتماعی و فرهنگی بدون قانون‌شکنی رسمی، نظیر فرار جوانان از خانه ارجاع داده می‌شود (احمدی، ۱۳۹۴: ۲۰). برخی از رفتارهای انحرافی مربوط به گروه سنی خاصی است. به رفتار انحرافی نوجوانانی که به سن قانونی نرسیده‌اند (زیر ۱۸ سال) رفتار بزهکارانه^۴ می‌گویند و نوجوانان مرتکب این رفتارها، «بزهکاران جوان» نامیده می‌شوند. این اصطلاح به طور رسمی و قانونی در سال ۱۸۹۹ تدوین و در همین زمان، اولین قانون بزهکاری در شیکاگو آمریکا به کار گرفته شد (شومیکر^۵، ۱۳۹۷: ۱۵-۱۶). ساختار جوان جمعیت و تأخیر در فرایند جامعه‌پذیری نسبت به نظم نوین جهانی، در جامعه در حال گذار ایران معاصر منجر به رشد مسئله بزهکاری جوانان و نوجوانان شده است. توجه جامعه‌شناسی انحرافات به مطالعه درباره بزهکاری جوانان از زمانی آغاز شد که طیفی وسیع از رفتارهای نابهنجار، نظیر مصرف داروهای مخدر، تخریب اموال عمومی و خصوصی، اوباشگری بعد از مسابقات فوتبال، مصرف بیش از اندازه مشروبات الکلی، رفتار نامشروع و نامطمئن جنسی و فرار از خانه و مدرسه در بین نوجوانان شیوع پیدا کرد (احمدی، ۱۳۹۶: ۱۲۹).

رفتارهای انحرافی جوانان انواع مختلفی دارد که بر حسب عمق، شدت و پیامدهای آن، به بزهکاری شدید، مانند: تجاوز به عنف، سرقت مسلحانه، سوءمصرف الکل و مواد مخدر؛ و

1. Deviant Behavior
2. Deviance
3. Social Deviance
4. Delinquent Behavior
5. Shoemaker

بزهکاری‌هایی نظیر فرار از خانه و مدرسه، تخریب اموال عمومی و خصوصی و دزدی‌های کوچک تقسیم می‌شوند که در این پژوهش، به بخشی از رفتارهای انحرافی که «رفتارهای پر خطر»^۱ نامیده می‌شوند، پرداخته می‌شود. رفتارهای پر خطر احتمال نتایج منفی و مخرب جسمی، روان‌شناختی و اجتماعی را برای فرد افزایش می‌دهد. همچنین علل عمده مرگ و بیماری در کشورهای صنعتی و در حال توسعه به تعداد نسبتاً محدودی از رفتارهای پرخطر برمی‌گردد که عمدتاً از سنین نوجوانی و جوانی شروع می‌شود (مرزبان و همکاران، ۱۳۹۵).

افراد در معرض خطر از راه آموزش مهارت‌های زندگی می‌آموزند که چگونه در ارتباط با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط خود مثبت و سازگارانه عمل کرده، سلامت روانی خود را تأمین کنند و چگونه با مشکلات فعلی که آنها را احاطه کرده است، رویاروی شوند. مهارت اجتماعی^۲ عبارت است از: رفتارهای انطباقی آموخته‌شده که فرد را قادر می‌سازد با افراد مختلف روابط متقابل داشته باشد، واکنش‌های مثبت بروز دهد و از رفتارهایی که پیامد منفی دارد، اجتناب کند (کارتلیج^۳ و میلبرن^۴، ۱۳۹۵).

مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که تحول آنها می‌تواند بر روابط بین افراد از یک‌سو، و بهداشت روانی آنان و نیز عملکرد مفید در اجتماع از سوی دیگر، مؤثر باشد. از نظر هارجی^۵ مهارت اجتماعی عبارت است از: مجموعه‌ای از رفتارهای هدفمند، به هم مرتبط و متناسب با وضعیتی که آموختنی بوده، تحت کنترل فرد است (هارجی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳). ضعف در مهارت‌های اجتماعی موجب بروز رفتارهایی، مانند بزهکاری، ناسازگاری، افت تحصیلی، مصرف مواد و اعتیاد می‌شود. دارا بودن مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی، زمینه مشارکت فعال فرد را در اجتماع فراهم می‌کند و باعث می‌شود در رویارویی با وضعیت‌های دشوار اجتماعی واقعی، واکنش‌های مؤثری از خود بروز دهد. در واقع، داشتن مهارت‌های اجتماعی توانایی‌های بالقوه فرد را بالفعل می‌کند. همچنین مهارت‌های ارتباطی، شامل آن دسته از مهارت‌هاست که به واسطه آنها افراد می‌توانند درگیر تعامل‌های بین فردی و فرایند ارتباط شوند، یعنی فرایندی که افراد طی آن،

1. High-Risk Behaviors
2. Social Skills
3. Kartiedge
4. Millbern
5. Hargie

پیام‌های کلامی و غیرکلامی با یکدیگر در میان می‌گذارند. وجود این مهارت‌ها می‌تواند مانع از روی آوردن جوانان و نوجوانان به رفتارهای پرخطر شود.

هدف پژوهش

بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان.

پیشینه تحقیق

با توجه به موضوع مهم رفتارهای پرخطر نوجوانان، تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده است. لذا ابتدا تاریخچه مختصری از تحقیقات انجام شده ارائه می‌شود.

علیزاده و همکاران در پژوهشی با عنوان «اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی در گرایش به رفتارهای پرخطر نوجوانان پسر مراکز شبانه‌روزی بهزیستی در شهرهای مشهد و سبزوار» به بررسی این رفتارها پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که اثر معناداری بر نمرات پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های گرایش به رفتارهای پرخطر داشت با میزان خطای ۵٪، و تغییرات نمرات پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های گرایش به رانندگی خطرناک، گرایش به خشونت، گرایش به مصرف سیگار، مواد مخدر، الکل، گرایش به رابطه و رفتار جنسی و گرایش به جنس مخالف را تبیین می‌کند. بدین ترتیب، فرضیه اصلی تحقیق تأیید شد. بنابراین، آموزش کفایت اجتماعی بر گرایش به رفتارهای پرخطر نوجوانان پسر مراکز شبانه‌روزی بهزیستی تأثیر دارد (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹).

خواجه نوری و هاشمی‌نیا پژوهشی با عنوان «رابطه اوقات فراغت و بزهکاری؛ نمونه مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز» انجام دادند. نتایج نشان داد که بین فعالیت‌های اوقات فراغتی سازمان‌یافته و رفتارهای بزهکارانه رابطه منفی وجود داشت. اما بین فعالیت‌های اوقات فراغتی سازمان‌نیافته و بزهکاری رابطه معنادار مثبت وجود داشت. نتایج به‌دست‌آمده از مدل رگرسیونی با چهار متغیر وقت تلف کردن، جنسیت، جامعه‌پذیری بدون نظارت و اوقات فراغت سازمان‌یافته بر روی هم ۲۳ درصد تغییرات متغیر بزهکاری را تبیین کرده بود (خواجه نوری و هاشمی، ۱۳۹۸).

شهبازیان خونیک و همکاران پژوهشی با عنوان «بررسی نقش هوش اخلاقی و اجتماعی در رفتارهای پر خطر دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کردستان در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که بر اساس ضرایب همبستگی، به جز روابط مؤلفه دلسوزی با مصرف الکل و مؤلفه‌های راست گویی و بخشش با گرایش به رفتارهای پر خطر جنسی که معنادار نبودند؛ بین سایر مؤلفه‌های هوش اخلاقی و مؤلفه‌های رفتارهای پر خطر روابط منفی وجود دارد (با خطای ۱٪). طبق نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نیز مؤلفه‌های هوش اخلاقی و هوش اجتماعی توانستند به طور معناداری تمام مؤلفه‌های رفتارهای پر خطر را پیش‌بینی کنند (شهبازیان خونیک و همکاران، ۱۳۹۶).

کردنوقایی و همکاران (۱۳۹۶) نیز پژوهشی با عنوان «خشونت در مدرسه: نقش توانایی همدلی، مهارت‌های ارتباطی و حل تعارض در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که ماتریس کوواریانس داده‌ها همگون است و یافته‌های مربوط به تحلیل کوواریانس چند متغیری برای بررسی اثر عمل آزمایشی (آموزش مهارت‌های ارتباطی) بر متغیرهای وابسته (همدلی، ارتباط مؤثر و حل تعارض) ارائه شده و ارزش‌های اثر پیلایی (محافظه‌کارترین) و ویلکس لامبدا (رایج‌ترین) برای هر پیش‌آزمون و گروه ارائه شده است. بنابراین، با توجه به معنادار بودن اثر پیلایی و ویلکس لامبدا (درصد خطای یک‌هزارم) تأثیر معنادار بودن آموزش مهارت‌های ارتباطی تأیید می‌شود (کردنوقایی و همکاران، ۱۳۹۶). رحیمی و همکاران نیز پژوهشی با عنوان «بررسی میزان تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی در کاهش رفتارهای خطرناک دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه در معرض خطر» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی موجب شده است تا نوع نگرش دانش‌آموزان در معرض خطر نسبت به مصرف مواد مخدر و میزان احساس افسردگی آنها و همچنین مشکلات دانش‌آموزان پسر در زمینه جرأت‌مندی و خودکنترلی و میزان هیجان‌خواهی به طور معناداری تغییر کند و کاهش یابد (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۵).

رضایی و صاحب‌دل به بررسی پژوهشی با عنوان «اثر بخشی آموزش مهارت‌های هوش معنوی بر کاهش رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم» پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که با سطح معناداری ۹۵ درصد، با استفاده از روش آماری تحلیل کوواریانس و T مستقل آموزش

خودآگاهی باعث کاهش میزان رفتارهای پرخطر در گروه آزمایش شده است (رضایی و صاحب‌دل، ۱۳۹۵).

احمدی و معینی پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر جوانان: مطالعه موردی شهر شیراز» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که بین درآمد، دلبستگی به خانواده و دوستان، تعهد به هنجارها، مشارکت، باور به اصول اخلاقی، مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر رابطه‌ای معنادار وجود دارد. همچنین به لحاظ رفتارهای پرخطر بین جنس، وضعیت تأهل، طبقه اجتماعی و ساختار خانواده تفاوت معناداری وجود داشت. اما بین سن، تحصیلات و رفتارهای پرخطر رابطه معناداری مشاهده نشد و معادله رگرسیونی مربوط به تحلیل چند متغیره و متغیرهای مستقل برای پیش‌بینی متغیر وابسته رفتارهای پرخطر نیز نشان داد که در مجموع، چهار متغیر تعهد به هنجارها، جنس (مرد)، باور به اصول اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی توانسته‌اند ۴۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند (احمدی و معینی، ۱۳۹۴).

چارچوب نظری

در نظریه‌های فشار اجتماعی به عواملی در جامعه می‌پردازند که برخی مردم را تحت فشار قرار می‌دهند و آنان را مجبور به کج‌رفتاری می‌کنند. «رابرت مرتن» این فشار را ناشی از عدم توانایی شخص در دستیابی به اهداف مقبول اجتماعی می‌داند. «آلبرت کوهن» ناکامی در رسیدن به جایگاه بالا در جامعه را عامل فشار می‌شمارد. «کلوارد» و «الین» عدم برخورداری اشخاص از فرصت‌های نامشروع برای نیل به هدف را واردکننده فشار بر افراد و راندن آنان به سوی کج‌رفتاری می‌دانند (تئو^۱، ۲۰۰۱: ۱۷). از جمله نظریه پردازان یادگیری اجتماعی می‌توان «ساترلند» و پیوند افتراقی وی را نام برد که معتقد است افراد به این علت، کج‌رفتار می‌شوند که تعداد ارتباط‌های انحرافی آنان بیشتر از ارتباط‌های غیرانحرافی شان است و ارتباط بیشتر آنان با کج‌رفتاران یا ایده‌های کج‌رفتاری، علت اصلی کج‌رفتاری آنهاست. اما «دانیل گلیزر» در نظریه «هویت‌پذیری افتراقی» معتقد است که تعامل با کج‌رفتاران واقعی و مجازی به خودی خود ضرری ندارد؛ مگر اینکه به حدی برسد که فرد خود را با کج‌رفتاران یکی بداند و از آنها هویت بگیرد. در

1. Thio

نظریه «تقویت افتراقی» بر اساس نظریه تقویت در روان‌شناسی می‌گویند که ادامه یا توقف هر نوع رفتاری بستگی به تشویق یا مجازات دارد، یعنی تشویق موجب ادامه رفتاری خاص و مجازات باعث توقف آن خواهد شد و در واقع، تقویت علت اصلی کج رفتاری است (صدیق سروسستانی، ۱۳۸۸: ۵۰). نویسنده مکتب شیکاگو، پارک، در نظریه بوم‌شناختی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری، بزهکاری جوانان را تبیین کرد. وی بر این پیش‌فرض استوار است که بزهکاری با برخی از ویژگی‌های شهرنشینی، مانند: زبان، قومیت، مهاجرت، حوزه‌های سکونتگاهی و تراکم جمعیت رابطه دارد. پارک معتقد بود که نواحی شهری از انگیزه‌ها و غرایز ساکنان ممانعت می‌کند و موجب انحرافات اجتماعی می‌شود (احمدی، ۱۳۹۴). در نظریه «برچسب‌زنی» رویکرد جامعه‌شناختی کاملاً متمایز است و بر روی نقش برچسب‌زنی اجتماعی در گسترش جرم و انحراف تأکید دارد. پیش‌فرض اساسی نظریه برچسب‌زنی این است: تعریفی [برداشت دلبخواهانه‌ای] که جامعه از برخی رفتارهای انسان ارائه می‌کند، اساس و مبنای انحراف اجتماعی است (احمدی، ۱۳۹۴).

در ارتباط با مهارت‌های اجتماعی به عنوان متغیر مستقل، دو دسته نظریه اصلی وجود دارد: نظریات روان‌شناختی و نظریات اجتماعی. نظریات روان‌شناختی، شامل: نظریات انتظار، اسنادی و سلسله‌مراتبی هستند. در نظریه انتظار بر این نکته تأکید می‌شود که چه چیزی از انتظارات مرتبط با رفتار کلامی و غیرکلامی هستند (ویلسون^۱ و سابی^۲، ۲۰۰۳: ۱۱). در نظریه اسنادی افراد در مورد موقعیت‌ها خوشبین هستند. آنها شکست یا موفقیت خود را به عوامل مختلف نسبت می‌دهند. در واقع، نسبت دادن یک نوع قضاوت علی درباره رفتار یا حوادث است. «وینر» واکنش افراد نسبت به موفقیت یا شکست را تبیین می‌کند. برای مثال، فردی که در آزمون نمره خوب نگرفته، ممکن است عدم موفقیت خود را به عدم آمادگی خودش یا سخت بودن آزمون نسبت دهد. به‌طور مسلم، افراد زمانی که موفقیت خود را به عوامل درونی نسبت می‌دهند، احساس سربلندی و غرور می‌کنند (ویلسون و سابی، ۲۰۰۳: ۱۵-۱۶). در نظریه سلسله‌مراتبی، افراد درگیر ارتباط، برنامه‌های کنش را ماهرانه انجام می‌دهند. در نظریه کنترل سیرنیتیک بر نظام‌های خودتنظیم‌گر تأکید می‌شود. بر این

1. Wilson
2. Sabby

اساس، افراد با توجه به بازخوردی که از دیگران در ارتباط با رفتار خود می‌بینند، سعی در تنظیم رفتار و ارتباطات خود دارند (ویلسون و سابی، ۲۰۰۳: ۲۴).

نظریات اجتماعی به جای تأکید بر فرد به عنوان واحد تحلیل، بر روی گروه‌های اجتماعی متمرکز می‌کنند. نظریه دیالکتیک رابطه‌ای باکستر و موتگمری یکی از نظریات اجتماعی است که بیان می‌کند کنش‌ها نسبت به نیازها و تناقض‌ها حساس هستند. این نظریه بر روابطی تأکید می‌کند که حول فعل و انفعال پویای تمایلات متضاد - زمانی که در کنش متقابل به نمایش درآیند - سازمان می‌یابند (ویلسون و سابی، ۲۰۰۳: ۲۹-۳۰) و برای ایجاد، حفظ و سازماندهی یک رابطه انسانی ضروری هستند. بر این اساس، مهارت‌های اجتماعی بسیار متنوع هستند و تقسیم‌بندی واحدی درباره آنها وجود ندارد. در یک تقسیم‌بندی، به ابعاد نه‌گانه به شرح زیر دسته‌بندی شده‌اند:

مهارت‌های اجتماعی^۱ جرات‌ورزی، مهارت‌های مربوط به پرورش حس همکاری، مسئولیت‌پذیری و نوع‌دوستی، مهارت‌های خودگردانی، مهارت‌های درک اجتماعی و شناسایی ارزش‌های جامعه، مهارت‌های مربوط به قوانین اجتماعی، مهارت‌های شغل‌یابی و حفظ شغل، مهارت‌های گذران اوقات فراغت و مهارت‌های مقابله‌ای و مهارت‌های ارتباطی (که در برخی از تقسیم‌بندی‌ها زیرمجموعه مهارت‌های اجتماعی قلمداد شده، اما در این پژوهش، جداگانه در نظر گرفته شده است).

در واقع، مهارت‌های ارتباطی بخشی از مهارت‌های زندگی هستند. توانایی و ظرفیت ایجاد ارتباط، به موفقیت در زندگی منجر می‌شود (احمدی و معینی، ۱۳۹۴). مهارت‌های ارتباطی^۲ به طور کلی، به فرایند برقراری ارتباط میان حداقل دو نفر و به مجموعه رفتارهایی اطلاق می‌شوند که به انسان کمک می‌کنند تا میان عواطف و نیازهای خود ارتباط برقرار کند و به اهداف میان‌فردی و اجتماعی دست یابد. مهارت‌های ارتباطی، شامل مهارت‌های مختلفی می‌شوند: توانایی گوش دادن فعالانه، مهارت و نظم‌دهی به هیجان‌ها، توانایی دریافت و ارسال پیام‌های واضح ارتباطی و فعال بودن و قاطعیت در ارتباط، مهارت‌های کلامی و مهارت‌های غیرکلامی، مهارت‌های فرازبانی، مهارت‌های برقراری ارتباط حتی با غریبه‌ها، مهارت‌های برقراری دوستی، مهارت‌های ارتباط با جنس مخالف و مهارت‌های گسترش تعاملات اجتماعی، از جمله مهارت‌های ارتباطی به شمار

1. Social Skills
2. Communication Skills

می‌روند (احمدی و معینی، ۱۳۹۴). با توجه به نظریات ذکر شده می‌توان چارچوب نظری تحقیق را در قالب مدل تبیینی زیر طرح‌ریزی کرد.

مدل تبیینی پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی

آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان اثربخش

است.

فرضیه‌های فرعی

- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش تمایل و اقدام به خودکشی نوجوانان اثربخش است.
- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش مصرف سیگار و قلیان نوجوانان اثربخش است.
- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش مصرف الکل و مواد مخدر نوجوانان اثربخش است.
- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتار نامطمئن جنسی نوجوانان اثربخش است.
- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای مرتبط با فضای مجازی (دیدن فیلم‌های پورن) نوجوانان اثربخش است.
- آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رانندگی خطرناک نوجوانان اثربخش است.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش نیمه تجربی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، نوجوانان کانون اصلاح و تربیت شهر کرمان، برابر با ۴۳ نفر در سال ۱۴۰۰ بوده‌اند. با توجه به تعداد اندک آزمودنی‌ها در این تحقیق، از روش تمام‌شماری استفاده شده است، یعنی همه آزمودنی‌ها مورد سنجش قرار گرفته‌اند.

در این پژوهش از ابزار پرسشنامه (تست پیش‌آزمون - پس‌آزمون) استفاده شده است؛ زیرا پرسشنامه ابزار بسیار ساختارمندی برای گردآوری داده‌هاست و از هر پاسخگو مجموعه یکسانی از سؤالات پرسیده می‌شود (دواس، ۱۳۹۴: ۸۷). رفتارهای پرخطر در قالب ۴۰ گویه در ۷ حوزه، شامل: رانندگی خطرناک، رفتارهای خشونت‌آمیز، تمایل و اقدام به خودکشی، مصرف سیگار و قلیان، مصرف الکل و مواد مخدر، رفتار نامطمئن جنسی و رفتارهای مرتبط با فضای مجازی (استفاده از فیلم‌های پورن) به شکل طیف در قالب پاسخ‌های «هرگز، یک یا دو بار، بعضی اوقات

و بیشتر اوقات» مورد سنجش قرار گرفتند. روایی پژوهش به شیوه اعتبار صوری و با مراجعه و تبادل نظر با افراد متخصص و صاحب نظر تضمین شد. در این پژوهش برای سنجش پایایی ابزار اندازه گیری، از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش در سطح قابل قبول و برای متغیرهای اصلی پژوهش، یعنی رفتارهای پرخطر برابر با ۰/۹۱ است که نشان می دهد مقیاس طراحی شده برای سنجش رفتارهای پرخطر، از پایایی بالایی برخوردار است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش بر مبنای روش از تکنیک پیمایش^۱، برای جمع آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز استفاده شده است. یکی از روش‌های گردآوری و تنظیم و تحلیل داده‌ها پیمایش است (دواس، ۱۳۹۴: ۱۶). روش پیمایشی، اطلاعاتی را به دست می دهد که کمتر حاوی جزئیات است. اما ما می توانیم نسبتاً مطمئن باشیم که بر حوزه‌ای وسیع تطبیق می کند (گیدنر، ۱۳۹۸: ۷۲۹). در این پژوهش از روش نیمه تجربی^۲ استفاده شده است؛ به دلیل اینکه آزمودنی‌ها انسان هستند (نوجوانان) و تلاش به منظور بررسی آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی، متغیری است در جهت گسترش آگاهی نوجوانان برای کاهش رفتارهای پر خطرشان، از جمله تمایل و اقدام به خودکشی. پژوهش‌های تجربی دو نوع است: ۱. پژوهش هم گروهی یا کوهورت؛ ۲. پژوهش مورد - شاهدی (نادری و سیف نراقی، ۱۳۹۴: ۹۳-۹۲). در این پژوهش که یک نوع مطالعه تحلیلی مشاهده‌ای است، یک جمعیت مرجع یا بخشی از آن انتخاب و با بررسی ویژگی‌های این جمعیت، دو گروه مواجه یافته با عامل خطر یا مواجه نیافته شکل می گیرند (گروه تحت آموزش مهارت‌ها و گروه بدون آموزش مهارت‌ها).

در این تحقیق، از آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی کمک گرفته و برنامه آموزشی ارائه شد. روش آموزش به این ترتیب است که ابتدا پژوهشگر موضوع هر جلسه و هدف آن را بیان می کند و در حدود ۲۰ دقیقه به ارائه موضوع می پردازد. سپس مهارت‌ها در قالب مثال برای آزمودنی‌ها ارائه می شود. بعد از آن، آزمودنی‌ها به انجام فعالیت‌های عملی ارائه شده در کلاس و بحث گروهی می پردازند و پژوهشگر در مباحث گروهی شرکت می کند و راهنمایی‌های لازم را

1. Navigation
2. Quasi-Experiment

ارائه می‌دهد. همچنین بازخوردهای لازم توسط پژوهشگر به گروه ارائه می‌شود. این دوره آموزشی در دوازده هفته و هفته‌ای یک جلسه ارائه می‌شود.

یافته‌های تحقیق و تحلیل آنها

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان داد که از ۲۲ نفر شرکت‌کننده در «گروه آزمایش»، ۱ نفر ۱۱ ساله، ۳ نفر ۱۶ ساله، ۸ نفر دارای ۱۷ سال سن، ۵ نفر ۱۸ ساله و ۵ نفر ۱۹ ساله و از ۲۱ نفر شرکت‌کننده در «گروه کنترل»، ۹ نفر ۱۶ ساله، ۸ نفر دارای ۱۷ سال سن و ۴ نفر ۱۹ ساله بودند. ۴ نفر از شرکت‌کنندگان گروه کنترل دارای تحصیلات ابتدایی، ۲ نفر راهنمایی، ۱۳ نفر دبیرستان و ۲ نفر تحصیلات خود را اعلام نکرده بودند. در گروه آزمایش، ۴ نفر دارای تحصیلات ابتدایی، ۷ نفر راهنمایی، ۹ نفر دبیرستان و ۲ نفر دیپلم بودند. ۱۸ نفر از شرکت‌کنندگان گروه کنترل مجرد و ۳ نفر متأهل و در گروه آزمایش، ۲۰ نفر مجرد و ۲ نفر متأهل بودند. ۱۳ نفر از شرکت‌کنندگان گروه کنترل فارس، ۱ نفر ترک، ۱ نفر کرد و ۶ نفر بلوچ بودند. در گروه آزمایش، ۱۶ نفر فارس، ۳ نفر بلوچ و ۳ نفر قومیت خود را مشخص نکرده بودند. ۱۸ نفر از شرکت‌کنندگان گروه کنترل با والدین خود، ۱ نفر با پدر و ۲ نفر با مادر زندگی و در گروه آزمایش ۱۹ نفر با والدین، ۱ نفر با پدر و ۲ نفر با مادر زندگی می‌کردند.

جدول ۱ و ۲ نشان می‌دهند که آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان مؤثر بوده است.

با توجه به طرح حاضر که از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون بود، به منظور تحلیل داده‌ها و کنترل اثر پیش‌آزمون از تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شده است. در این نوع تحلیل بایستی شرط‌های ذیل برقرار باشد تا بتوان به نتایج آن اطمینان داشت: یکی از مفروضه‌های آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره، بررسی همسانی ماتریس‌های واریانس - کوواریانس است که بدین منظور از آزمون باکس^۱ استفاده شده است. مقدار این آزمون $F=۱/۳۵$ ، $P=۰/۲۱۵$ و $F=۸/۸۰۲$ محاسبه شد و از آنجایی که معناداری آزمون باکس بیشتر از ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه گرفت که ماتریس‌های واریانس - کوواریانس همگن هستند. برای بررسی همگونی واریانس‌های دو گروه در مرحله پس‌آزمون از آزمون همگونی واریانس لوین استفاده شده است.

1. Box Test

جدول ۱. نتایج آزمون لوین تساوی واریانس‌های خطا در متغیرهای وابسته تحقیق

متغیرها	F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری
رفتارهای خشونت‌آمیز	۳/۹۴	۱	۳۴	۰/۰۶۸
تمایل و اقدام به خودکشی	۳/۲۲	۱	۳۴	۰/۰۷۶
مصرف سیگار و قلیان	۳/۲۵	۱	۳۴	۰/۰۷۴
مصرف الکل و مواد مخدر	۴/۱	۱	۳۴	۰/۰۶۲
رفتار نامطمئن جنسی	۲/۹۱	۱	۳۴	۰/۰۸۹
رفتارهای مرتبط با فضای مجازی	۳/۸۷	۱	۳۴	۰/۰۷۲
رانندگی خطرناک	۴	۱	۳۴	۰/۰۶۶

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، از آنجایی که نتایج آزمون لوین برای هیچ کدام از متغیرها معنی‌دار نیست ($P > 0.05$)، مفروضه همگنی واریانس‌ها نیز تأیید می‌شود. با توجه به برقراری مفروضه‌های بالا، مجاز به استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره هستیم.

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیره برای مقایسه گروه‌ها در متغیرهای وابسته با کنترل پیش‌آزمون

متغیر	نام آزمون	مقدار	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معناداری	اندازه اثر
	لانداى ويلکز	۰/۶۱۲	۲/۵۳۹	۷	۲۸	۰/۰۳۷	۰/۳۸

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، آماره چند متغیره مربوط یعنی لانداى ويلکز، در سطح ۹۵ درصد ($P < 0.05$) معنادار است. بدین ترتیب، فرض صفر آماری رد و مشخص می‌شود که ترکیب خطی هفت متغیر وابسته، میزان پس‌آزمون متغیرهای رفتارهای خشونت‌آمیز، تمایل و اقدام به خودکشی، مصرف سیگار و قلیان، مصرف الکل و مواد مخدر، رفتارهای جنسی، رفتارهای مرتبط با فضای مجازی و رانندگی خطرناک، پس از تعدیل تفاوت‌های هفت متغیر هم‌پیراش، پیش‌آزمون‌های رفتارهای خشونت‌آمیز، تمایل و اقدام به خودکشی، مصرف سیگار و قلیان،

آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی مؤثر بر کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان

مصرف الکل و مواد مخدر، رفتارهای جنسی، رفتارهای مرتبط با فضای مجازی از متغیر مستقل (آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی) تأثیر پذیرفته است.

جدول ۳ و ۴ نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز مؤثر بوده است.

با توجه به اینکه آزمون چند متغیری مذکور، معنادار بوده و ترکیب خطی متغیر وابسته از متغیر مستقل اثر پذیرفته است؛ به بررسی این موضوع می‌پردازیم که آیا هر کدام از متغیرهای وابسته از متغیر مستقل اثر پذیرفته است. بدین ترتیب، از تحلیل کوواریانس تک متغیره استفاده شده است. از شرایط لازم داده‌ها برای کوواریانس، این است که متغیرهای همپراش باید یک رابطه خطی مشخص با متغیر وابسته داشته باشند و از به کار بردن متغیرهای گسسته، مانند جنسیت به عنوان متغیر همپراش اجتناب شود. این دو شرط، در پژوهش حاضر رعایت می‌شود. از جمله آزمون‌هایی که در ابتدای تحلیل کوواریانس اجرا می‌شود، آزمون یکسانی شیب خط رگرسیون برای شرایط آزمایشی است. به عبارتی، تعامل بین شرایط آزمایشی و متغیر همپراش (پیش‌آزمون) نیابستی معنادار باشد.

جدول ۳. آزمون یکسانی شیب خط رگرسیون برای شرایط آزمایشی (متغیر رفتارهای خشونت‌آمیز)

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
پیش‌آزمون	۳۷۸/۳۱	۱	۳۷۸/۳۱	۲۳/۱۲	۰/۰۰۱
گروه و پیش‌آزمون	۲۷/۱۱	۱	۲۰/۱۲	۱/۶۵	۰/۲
خطا	۶۳۸/۰۷	۳۹	۱۶/۳۶		
کل	۱۲۷۹	۴۳			

از آنجایی که مقدار سطح معناداری به دست آمده برابر با ۰/۲ و بیشتر از ۰/۰۵ است، شیب خط رگرسیون معنادار نیست. نتیجه تحلیل کوواریانس در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. نتایج تحلیل کوواریانس رفتارهای خشونت‌آمیز در دو گروه آزمایش و کنترل

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
پیش‌آزمون	۷۴/۰۷	۱	۷۴/۰۷	۴/۴۵	۰/۰۶۲
گروه	۱۵۳/۹۴	۱	۱۵۳/۹۴	۹/۲۵	۰/۰۴۹
خطا	۶۶۵/۱۸	۴۰	۱۶/۶۳		
کل	۱۲۷۹	۴۳			

طبق اطلاعات جدول ۴، بعد از حذف اثر پیش‌آزمون ($F = 9/25$ و $p < 0/05$)، بین رفتارهای خشونت‌آمیز دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد و فرض صفر رد شده، فرض خلاف تأیید می‌شود. با توجه به پایین بودن میانگین رفتارهای خشونت‌آمیز در گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل، آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز مؤثر بوده است.

نتایج آزمون فرضیات نشان داد که بین آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی و کاهش رفتارهای پرخطر، از جمله رفتارهای خشونت‌آمیز ارتباط معنی‌داری وجود داشته و آموزش مهارت‌ها توانسته است اثر این رفتارها را کاهش دهد. آنچه از نتایج تحقیق می‌توان استنتاج کرد این است که همچون تحقیقات قبل، آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کاهش رفتارهای پرخطر به طور کلی مؤثر بوده و این تحقیق با تحقیقات پیشین همسو بوده است؛ البته در فرضیات فرعی همچون رفتارهای خشونت‌آمیز، با تحقیق علیزاده و همکاران و کردنوقابی و همکاران همسو بوده، ولی با تحقیقات خواجه نوری و هاشمی‌نیا، شهبازیان خونیک و همکاران، رحیمی و همکاران، رضایی و صاحب‌دل، احمدی و معینی ناهمسو بوده است.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، چارچوب نظری این تحقیق در ابتدا مبتنی بر نظریه فشار اجتماعی بوده، که نظریه پردازان آن از جمله «رابرت مرتن» این فشار را ناشی از عدم توانایی شخص در دستیابی به اهداف مقبول اجتماعی می‌دانند. «آلبرت کوهن» ناکامی در رسیدن به جایگاه بالا در جامعه را عامل فشار برمی‌شمارد و کلوارد و الین عدم برخورداری اشخاص از

فرصت‌های نامشروع برای نیل به هدف را واردکننده فشار بر افراد و راندن آنان به سوی کج‌رفتاری می‌داند. ساترلند در پیوند افتراقی معتقد است افراد به این علت کج‌رفتار می‌شوند که تعداد ارتباط‌های انحرافی آنان بیشتر از ارتباط‌های غیرانحرافی‌شان است و ارتباط زیاد آنان با کج‌رفتاران یا ایده‌های کج‌رفتاری، علت اصلی کج‌رفتاری آنهاست. همچنین جامعه‌شناسان مکتب شیکاگو در دو سطح خرد و کلان به بررسی مسائل شهری پرداختند. تحقیقات آنها، هم شامل نظریه‌های کلان است که نشان می‌دهد چگونه ارقام جرم و جنایت در میان اجتماعات گوناگون متفاوت است و هم نظریات سطح خرد را شامل می‌شود که به جریان‌های روان‌شناسی اجتماعی توجه دارد که زیربنای این جریان‌ها در سطح کلان هستند. در نظریه بی‌سازمانی اجتماعی که توسط پارک و دو تن از شاگردان مکتب شیکاگو به نام‌های شاو و مک کی مطرح شد و توسعه پیدا کرد؛ معتقد بودند که مشکلات اجتماعی شهر شیکاگو به علت الگوهای کنترل‌نشده مهاجرت و ایجاد منطقه‌های طبیعی است؛ لذا در این مناطق، اهالی از فرهنگ کلی جامعه جدا افتاده‌اند. پیش‌فرض اساسی در نظریه برجسب‌زنی این است: تعریفی [برداشتی] که جامعه از برخی رفتارهای انسان می‌کند، اساس و مبنای انحراف اجتماعی است. از آنجایی که اهداف در رشد بهنجار نوجوان مهم هستند، رفتارهای پرخطر، از یک سو، نوجوانان و جوانان را در دستیابی به اهدافشان کمک می‌کنند؛ اما از سوی دیگر، پیامدهای منفی رفتارهای پرخطر می‌تواند بسیاری از امور مربوط به رشد را به مخاطره بیندازد و شایستگی، بلوغ، نقش‌های اجتماعی مطلوب و گذر سالم و صحیح به بزرگسالی را مانع شود.

به نظر می‌رسد با توجه به نظریات متعدد مطرح شده در ادبیات تحقیق درباره رفتارهای پرخطر نوجوانان در سطوح مختلف جرایم، این رفتارها متأثر از محیط و وضعیت اجتماعی و نیز دوستان و همسالان آنهاست و اگر موقعیت مطلوب برای نوجوانان مهیا باشد، می‌توان جلوی خیلی از خطرات را در سنین بعدی آنها گرفت.

نتیجه‌گیری

با توجه به این واقعیت که نوجوانان و جوانان هر جامعه‌ای، مدیران، مسئولان، اداره‌کنندگان و تولیدکنندگان فردای آن جامعه هستند، توجه به راهکارهایی برای کاهش رفتارهای پرخطر در

این سن، بسیار مهم و حیاتی است. بر اساس نتایج تحقیق حاضر می‌توان گفت آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی به شکلی قابل توجه در کاهش رفتارهای پرخطر نوجوانان مؤثر بوده و همان‌طور که از آزمون فرضیات مشخص است، معلوم می‌شود که ترکیب خطی هفت متغیر وابسته، میزان پس‌آزمون متغیرهای رفتارهای خشونت‌آمیز، تمایل و اقدام به خودکشی، مصرف سیگار و قلیان، مصرف الکل و مواد مخدر، رفتار نامطمئن جنسی، رفتارهای مرتبط با فضای مجازی (استفاده از فیلم‌های پورن) و رانندگی خطرناک، پس از تعدیل تفاوت‌های هفت متغیر همپراش، پیش‌آزمون‌های رفتارهای خشونت‌آمیز از متغیر مستقل (آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی) تأثیر پذیرفته است.

هدف اصلی این پژوهش، آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی به نوجوانان کانون اصلاح و تربیت با هدف کاهش رفتارهای پرخطر بود. برنامه آموزشی به نوجوانان یاد می‌داد که چگونه با استفاده از مهارت‌های رفتار جرأت‌مندانه، تصمیم‌گیری و تفکر نقاد در مقابل وسوسه یا پیشنهاد سوءمصرف مواد از سوی همسالان مقاومت کنند. هدف، طراحی یک برنامه واحد برای پیشگیری اولیه بود که نشان داد رفتارهای پرخطر نوجوانان، از جمله رفتارهای خشونت‌آمیز، از متغیر مستقل یعنی آموزش مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی تأثیر پذیرفته است. یکی از عواملی که می‌توان برای عدم تأثیرگذاری آموزش مهارت‌ها در برخی رفتارها نام برد، شرایط اقتصادی یا محل سکونت این افراد است؛ زیرا خیلی از نوجوانان کانون اصلاح و تربیت دارای درآمد پایین بودند. عامل دیگری که سبب می‌شود آموزش‌ها در برخی رفتارها تأثیر نداشته باشد، موقعیت نمونه آماری تحقیق است و اینکه این گروه از نوجوانان به برخی از رفتارها دسترسی نداشتند، از جمله رفتارهای جنسی یا مصرف الکل و عدم دسترسی به دنیای مجازی.

فهرست منابع

۱. احمدی، حبیب (۱۳۹۴). جامعه‌شناسی انحرافات. تهران: انتشارات سمت.
۲. احمدی، حبیب (۱۳۹۶). نظریه‌های انحرافات اجتماعی. شیراز: انتشارات زر.
۳. احمدی، حبیب و معینی، مهدی (۱۳۹۴). بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر نوجوانان (مطالعه موردی شهر شیراز). مجله پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه اصفهان. دوره ۴. شماره ۱، صص ۲۴-۱.
۴. احمدی، خدابخش و همکاران (۱۳۹۴). رفتار پرخطر نوجوانان: نقش نظارت والدینی و همنشینی با همسالان منحرف. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره. دوره ۱۲. شماره ۴۸، صص ۲۰-۴.
۵. اسماعیل‌زاده و همکاران (۱۳۹۳). بررسی رفتارهای پرخطر در بین دانش‌آموزان دبیرستانی در قزوین. مجله همه‌گیری. شماره ۱۰، دوره ۳. صص ۷۵-۸۲.
۶. دواس، دی. ای (۱۳۹۴). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ ناییبی، تهران: نشر نی.
۷. رحیمی، علیرضا؛ خرم‌آبادی، یداله؛ نوابی، یاور و معین، راهله (۱۳۹۵). بررسی میزان تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش رفتارهای خطرناک دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه در معرض خطر. مجله پژوهان. دوره ۱۵. شماره ۱. صص ۵۲-۴۴.
۸. رضایی، براتعلی و صاحب‌دل، حسین (۱۳۹۵). اثر بخشی آموزش مهارت‌های هوش معنوی بر کاهش رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم. پنجمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.
۹. سازمان ملی جوانان (۱۳۹۹). پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات.
۱۰. شولتز، دوان و شولتز، سیدنی الن (۱۳۹۸). نظریه شخصیت. ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: ویرایش.
۱۱. شهبازیان خونیق، آرش؛ حسنی، امید و سلیمانی، سمیرا (۱۳۹۶). بررسی نقش هوش اخلاقی و اجتماعی در رفتارهای پرخطر دانشگاه علوم پزشکی کردستان در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۹۶، مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان. دوره ۱۷، فروردین ۱۳۹۷، صص ۵۲-۳۹.

۱۲. شومیکر، دونالد جی. (۱۳۹۷). *نظریه‌های بزهکاری*. ترجمه صغری ابراهیمی قوام. تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
۱۳. صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۸). *آسیب‌شناسی اجتماعی* (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی). تهران: سمت.
۱۴. علیزاده، سیما؛ راهب، غنچه؛ میرزایی، زهرا و حسین‌زاده، سمانه (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش کفایت اجتماعی بر گرایش به رفتارهای پرخطر نوجوانان پسر مراکز شبانه روزی بهزیستی در شهرهای سبزه وار و مشهد. *فصلنامه دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی*، دوره ۲۱، شماره ۱.
۱۵. کردنوقایی، رسول؛ مرادی، شهریار و دلفان بیرانوند، آرزو (۱۳۹۶). *خشونت در مدرسه: نقش توانایی همدلی، مهارت‌های ارتباطی و حل تعارض در کاهش رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان*. *دوفصلنامه روانشناسی معاصر*. دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۱۸۵-۱۷۲.
۱۶. کارتلیج، گندلین و میلبرن، جوان اف. (۱۳۹۵). *آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان*. ترجمه محمدحسین نظری‌نژاد، مشهد: نشر آستان قدس رضوی.
۱۷. گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸). *جامعه‌شناسی*. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۱۸. مرزبان، آمنه و همکاران (۱۳۹۵). شیوع رفتارهای پرخطر در نوجوانان دانش‌آموز مقطع دبیرستان شهر قم. *مجله علوم دارویی پارس*. ج ۱۶، شماره ۳، صص ۱-۸.
۱۹. نادری، عزت‌الله و سیف نراقی، مریم (۱۳۹۴). *روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی*. تهران: نشر ارسباران.
۲۰. هارچی، اون؛ ساندرز، کریستین و دیکسون، دیوید (۱۳۹۲). *مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی*. ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت، تهران: نشر رشد.
۲۱. وجدانی، نجمه (۱۳۹۷). *پیش‌بینی گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس تحمل بلا تکلیفی و پیوند والدینی در نوجوانان*. *مجله پژوهش در نظام‌های آموزشی*، دوره ۱۲، بهار. صص ۱۱۵۰-۱۱۳۷.
22. Brown, M. R., Benoit, J. R., Juhas, M., Lebel, R. M., Mackay, M., Dametto, E., Greenshaw, A. J. (2015). Neural correlates of high risk behavior tendencies and impulsivity in an emotional Go/NoGo fMRI task. *Frontiers in Systems Neuroscience*, 9, 24.

23. El Mhamdi, S., Wolfcarius-Khiari, G., Mhalla, S., Salem, K. B., Soltani, S. M. (2011). Prevalence and predictors of smoking among adolescent schoolchildren in Moastir, Tunisia. **Eastern Mediterranean health Journal**, 17(6), 523.
24. Han, Y., Grogan-Kaylor, A., Bares, C., Ma, J., Castillo, M., Delva, J. (2012). Relationship between discordance in parental monitoring and behavioral problems among Chilean adolescents. **Children and Youth Services Review**. 34: 783-789.
25. Henneberger, A. K., Verga, S. M., Moudy, A., Tolan, P. H. (2016). Family functioning and high risk adolescents aggressive behavior: Examining effects by ethnicity. **Journal of Youth and Adolescents**, 45(1), 145-155.
26. MacCauley, E., Gudmundsen, G., Schloedt, K., Martell, C., Rhew, I., Hubley, S., Dimidjian, S. (2016). The adolescent behavioral activation program: Adapting behavioral activation as a treatment for depression in adolescence. **Journal of Clinical child & adolescent psychology**. 45 (3). 291-304.
27. Thio, Alex (2018). **Deviant behavior**. 6th ed. Boston: Allyn & Bacon.
28. Wilson, S. R., Sabby, C. M. (2003). **Explicating communicative competence as theoretical term in J. O. Green & B. R. Burleson (Eds)**. Handbook of communication & social interaction skills. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 3-50.

